

ПАМЕТНИКЪТ НА КАПИТАН ПЕТКО ВОЙВОДА

Паметникът на капитан Петко Войвода се намира на бул. “Владислав” пред Дома на Тракийското културно-просветно дружество, което е и организатор на неговото изграждане.

Самият паметник е част от историята на дружеството, той е стъпка от пътя, който то изминава през десетилетията след създаването си във Варна на 26 април 1896 г. До тази дата дружеството, състоящо се главно от бежанци от Тракия и Македония, водело свой организационен живот в рамките на Общополитическото македонско дружество “Отечество” и това продължило до декември 1895 г., когато тракийците, главно от земите около Одрин, Бунархисар, Лозенград и Малко Търново, се отделили и на бурен митинг на 26 април 1896 г. учредили свое, тракийско дружество, наречено “Странджа”. Негов учредител и член на настоятелството станал капитан Петко Киряков.

Основаването на дружеството издълбало вододел в живота на капитан Петко. От едната му страна останал периодът от август 1860 г., когато войводата тръгнал да мъсти на поробителя за смъртта на своя брат, а от другата му страна капитан Петко виждал себе си как ръководи дружеството, как животът му става част от решението на настоятелството, от неговите резолюции и разбира се, от събирането на нови чети.

Доста преди основаването на дружество “Странджа”, през 1864 г., Петко Войвода учил близо година във военното училище в Атина, откъдето се прибрал в България. Две години по-късно той заминал за Италия и там съдбата събрала Петко Войвода с Джузепе Гарибалди, който му поверил доброволчески отряд, състоящ се от 287 италиански доброволци, наречен “гарибалдийска дружина”. Отрядът взел участие във въстанието на остров Крит и то донесло на Петко Войвода званието капитан. По-късно, след края на руско-турската

освободителна война, кап. Петко Войвода гостувал в Русия на генерал Скобелев по негова покана. Там ген. Скобелев го представил на император Александър II и императорът също му присвоил званието капитан за участие в Руско-турската освободителна война, наградил го също така с Георгиевски кръст за храброст и му подарил имение в Киевска губерния.

Двойният капитан харесал имението, повъртял се близо година из него със стегната душа, след което го продал и се завърнал в България. Знаел добре, че тя има нужда от неговите военни знания и опит, натрупани в над 110 сражения, от които получил 33 рани по главата и тялото. Не вярвал неукротимият капитан всичко това да е било напразно.

Когато капитан Петко стъпил отново на българска земя, не му позволили да стигне крайната си цел – Източна Румелия, и затова останал уж за малко във Варна. Не се знае доколко капитан Петко е обичал Варна. По-скоро може да се каже обратното, тъй като самият той

се определял като “заточеник във Варна”, на когото румелийските власти не позволявали да се върне по местата, където се сражавал и мъстят на наглия поробител.

Капитан Петко Войвода,
портрет с маслени бои върху платно
от Радко Мурзов

ВЪВ ВАРНА

Не стига че се чувствал затворник във Варна, ами именно тук през 1892 г. капитан Петко бил заподозрян, че развива антистамболовска дейност, че готви покушение срещу живота на министър-председателя, поради което бил арестуван, изтезаван лично от варненския градоначалник в подземията на Римската кула и без съд и присъда заточен до 1894 г. Но така или иначе, времето течало, животът на капитана също течал и затова, след като се завърнал във Варна, капитан Петко се включил в обществено-политическия живот и точно по това време станал учредител и член на настоятелството на дружество “Странджа”. Ръководил дружеството до последните си дни. Капитан Петко Войвода живял във Варна 20 години. Починал от рак на стомаха на 7 февруари 1900 г. на 56-годишна възраст. Погребан е в старите гробища в семейна гробница, изградена година по-късно.

С тези няколко реда не е казано и не е възможно да се каже всичко за невероятния живот на капитан Петко Войвода. Нито пък за всички битки, които е водил в името на България, за всички хора, които е избавил от ножа на поробителя, или за всички села, които е спасил от ограбване и опустошение. Колкото и да не се е стремил към това, но той е получавал и дълбоката благодарност на българите, за него са съчинявани песни, в една от които се казва: “Де се е чуло, видяло, в едно царство два царя, два господаря. В Стамбул султан царува, в Мароня – Петко войвода”.

Промяната на социално-политическия живот в България след 9 септември 1944 г. не променила патриотичната нагласа на тракийците в страната, а сякаш напротив. Още през 1954 г. в Кърджали бил открит монументален паметник на капитан Петко от скулптора Вълчо Кадиев, тракиец, роден в с. Чадърлий, Гюмюрджинско, талантлив скулптор, учил при проф. Иван Лазаров и специализирал в Италия и Франция. Следващата година бил открит паметник на капитана и в Хасково, малко преди това към БАН бил основан и Тракийският научен институт, който през 1953 г. издал сборник с материали “Петко войвода”.

ПИСМОТО И РЕШЕНИЕТО

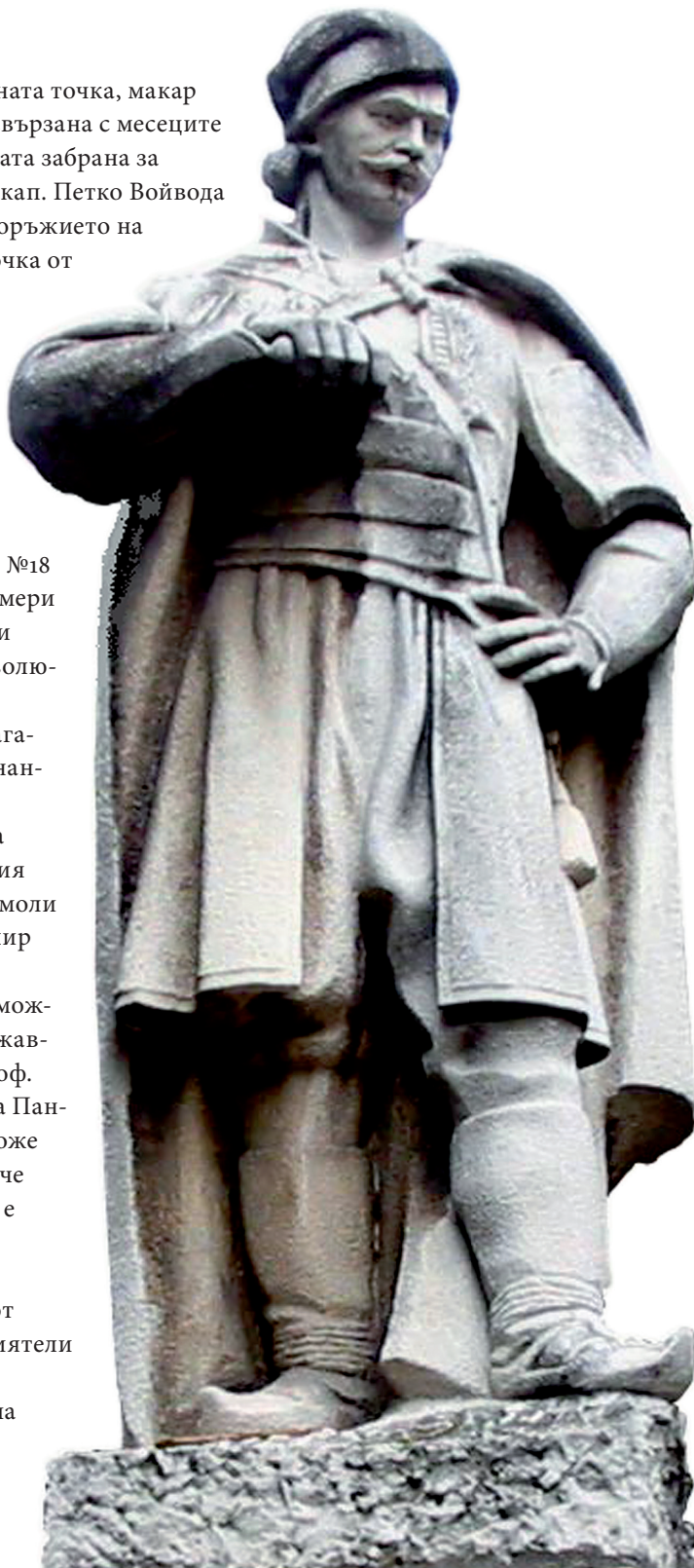
На 24 май 1956 г. варненските тракийци изпратили до председателя на ГНС–Варна писмо № 21: “Признателното население в Кърджали и Хасково е издигнало монументални паметници на Петко войвода. Ръководството на Дружеството ни намира за напълно редно да се издигне приличен паметник в нашия град за този юначен народен син, като достоен пример за поколенията. Ето защо молим ходатайството Ви пред ГНС за издигане паметник на Петко войвода в нашия град, да се постави паметна плоча на къщата на ул. “Плевен” и да се нарече същата улица на негово име, както и да се уреди музей в една от стаите на тази къща за Петко войвода. Подпис: секретар Терзистоева, председател Н. Момчилова”. На 10 юни 1957 г. местното дружество информирало председателя на Тракийските дружества в София, че “през 1957 г. такъв не ще се построи, поради това, че средствата гласувани за целта ще се изразходват за преместване Братската могила, но ни се съобщава, че и паметника на кап. Петко не ще бъде забравен”. Тогава на 26 август 1957 г. г-жа Липова – началник на отдел “Култура” представила пред Изпълкома на Сталинския градски народен

съвет докладна записка в която изразява желанието на варненските тракийци “да увековечат паметта на легендарния Петко войвода”. В протокола от същия ден, се казва: “Изпълкомът като взе предвид, че капитан Петко войвода има големи заслуги, животът му е свързан с историята на гр. Сталин и че исканията на Културно-просветното дружество “Тракия” са основателни, реши: 1. Задължава отдел “Култура” да извади от къщата на ул. “Пирот” №18 от кладенеца оръжието (сабята и пушката) на кап. Петко войвода. 2. На къщата на ул. “Плевен”, където е починал Капитан Петко войвода, да се постави паметна плоча с приложения текст. 3. На сградата на стария турски участък (до Римската кула), където е бил хвърлен 50 дни в подземията кап. Петко, също да се постави паметна плоча от мрамор. 4. Задължава отдел Култура да окаже съдействие на Културно-просветното дружество да открие в една от стаите музей в къщата, където е живял кап. Петко войвода. 5. За увековечаване паметта на легендарния тракийски войвода да се издигне паметник в гр. Сталин, като за целта се предвидят средства за 1957/58 г. съвместно с ЦР на д-вото”.

В случая за нас интерес представлява последната точка, макар първата също да буди голямо любопитство. Тя е свързана с месеците след 9 септември 1944 г., когато, поради безусловната забрана за притежаване на оръжие, живеещият в къщата на кап. Петко Войвода син на неговия племенник, също Петко, хвърлил оръжието на легендарния си родственик в кладенеца. Първа точка от цитираното решение реабилитира именно това оръжие – пушката и сабята на войводата, определяйки им статут на евентуални музейни експонати. В изпълнение на това решение бил претърсен кладенеца на ул. “Пирот”, но оръжие не било намерено. Втора точка също буди любопитство, тъй като седем години преди въпросната докладна записка, по настояване на дружеството, на фасадата на дома на ул. “Пирин” №18 ГНС поставил паметна плоча от бял мрамор с размери 60/40 и със следния текст с издълбани бронзирани букви: “В този дом почина през 1900 г. видния революционер, легендарния тракийски войвода капитан Петко войвода, род. 1844 г. в с. Доган Хисар, Дедеагачко, смел борец против турското робство, Фердинандовия режим и за братство с руския народ”.

Важно за нашия разказ е и едно писмо на г-жа Ли-пова с изх. №55/11.11.1957 до Държавната комисия при СБХ–София, в което Варненският Изпълком моли Държавната комисия да възложи на проф. Любомир Далчев направата на паметник на капитан Петко Войвода, споменавайки 30 януари 1958 г. като възможна дата за неговото откриване. В отговора си Държавната комисия информира, че по същото време проф. Далчев се намира във Варна, ръководи градежа на Пантеона и че при желание варненският Изпълком може да влезе в преки разговори с него. По-нататък обаче кореспонденцията разкрива, че именития творец е твърде ангажиран с Пантеона и за това отказва.

Паметникът е направен от Соловея Ленкова. Тя моделирала паметника от глина три месеца – от януари до март 1958 г., тъй като по спомени на приятели и колеги на каменоделеца той започнал да работи паметника от камък през юни с.г. След като отляла паметника от гипс, скулпторката го донесла във Варна и фотография на този гипсов паметник в мащаб 1:1 има съхранена в Държавен архив–Варна. При внимателно вглеждане се забелязва смело овладян материал и завиден замах, пренесен по-късно твърде убедително върху камъка. Бележите на този професионален усет ни карат да съжаляваме, че авторката не се е занимавала повече със скулптура. За пренасянето на гипсовия обем върху камъка проф. Далчев изобретил специална система за прехвърляне, която по-късно използвал с успех при изработката на мащабните фигури на

По препоръка на проф. Далчев варненският Изпълком възложил направата на паметника на неговата студентка Соловея Димитрова Ленкова. Младата скулпторка тъкмо завършвала Академията и нейният професор определил темата на дипломната ѝ работа: Паметник на капитан Петко Войвода в цял ръст от камък. По спомени на състуденти на Соловея Ленкова, скулпторката започнала да моделира капитан Петко в ателието на Академията, след като получила от Варна някои от популярните фотографии на тракийския войвода.

Пантеона във Варна. Тя представлява пантограф, следващ мрежеста координатна система от вертикално и хоризонтално подредени около макета конци.

Проф. Далчев пристигнал във Варна заедно със скулпторката и с гипсовия макет, който връчил на варненския каменоделец Кольо Брациклийски, препоръчвайки изработката да стане от врачански камък. Илия Златев от Добрич, който по онова време бил ученик в каменоделския клас на Училището по художествени занаяти в София, разказва как помагал на бате Кольо, който през юни 1958 г. започнал скулптирането на камъка. Кольо Брациклийски се справил блестящо с изпълнението, омекотявайки по-категоричните ъгли на наметалото. Когато паметникът бил завършен, гипсовият първообраз бил закаран в Дома на тракийското

ТРУДНО ИЗГРАЖДАНЕ

Хармонията между Тракийското културно-просветно дружество и Изпълкома била нарушена от едно решение на Изпълкома, което, кой знае защо, определило паметникът да бъде изграден в кв. “Ал. Стамболийски”, което пък станало повод за “спешно заседание” на ръководството на дружество “Тракия”, отразено в протокол, в който се казва: “Тъй като не е искано мнението на ръководството на Културно-просветно дружество “Тракия”, ние настояваме на всяка цена паметника на Капитан Петко войвода да се постави на главната артерия, срещу пощата, в зелената площ с лице на северозапад. Необходимо е също така да се има предвид мнението на комисията в състав: др. Хр. Христов, др. Поля Терзийска и арх. Ярџмов, които са обходили 3–4 обекта, градинката пред халите, тази пред пощата, градинката в кв. “Ал. Стамболийски” и мнението им съвпадна с това на скулпторката Соловея Димитрова Ленкова – авторка на паметника, която държи за пред пощата. Предвид горното настояваме, че е необходимо ИК да отмени първоначалното си решение и да вземе решение паметника да се издигне в зелената площ срещу пощата с лице на северозапад”. За обща изненада на заседание, проведено на 5 септември 1958 г., Изпълкомът след доклад на зам.-председателя Хр. Христов взел следното решение: “Паметника на Капитан Петко войвода да се изгради в градинката пред Римската кула – гр. Варна”. Очевидно съображенията за градинката били свързани с желанието да бъдат увековечени 50-те

дни на изпитания и инквизиции, които размирният капитан прекарал в подземията на Римската кула. И паметникът вероятно би бил изграден на това място, ако не е едно предходно решение на Изпълкома на Окръжния народен съвет от 17 декември 1957 г., с което неговият председател П. Бомбов разпореждал “да се ликвидира въпроса с отстраняването на жилищните постройки върху Римската кула, които да бъдат съборени и освободеният терен да бъде основно почистен”. Изпълнението на това решение предизвикало около Римската кула небивала няколкогодишна шетня, за която никой не знаел кога ще свърши. Затова, след кратък размисъл, тракийците отново се обърнали към Изпълкома на ГНС и припомнили, че подземията на Римската кула са свързани с твърде кратък и доста мрачен период от живота на капитана, докато иначе целият му живот преминал в бой за свободата на България и правата на тракийците, чийто бежански лагер бил разположен северно от Окръжна болница, където следователно е мястото на паметника. Ето защо след още едно заседание с дневен ред от една точка членовете на ГНС взели следното решение №39, което изглеждало доста окончателно: “Изпълкомът реши: Одобрява проекта за устрояването фундамента на паметника на капитан Петко войвода на бул. “Васил Коларов”, между СП “Комунален транспорт” и Окръжна болница”. Мястото било малко светкавично предложено и одобрено, но както се казва, това е положението, при това сякаш най-доброто.

дружество, което се намирало на бул. “Сталин” № 57. Там престоял до началото на строежа на новия Тракийски дом. Няма информация къде е пренесен след изваждането му от старата сграда, преди тя да бъде съборена.

Докато готовата скулптура престояла 5 месеца в каменоделското хале, с проектирането и изработката на постамент бил натоварен арх. Жечко Чолаков, а с подготовката за откриването на паметника се заело ръководството на Дружеството. Монтажът на паметника, както и строежът на полукръглата площадка около него били завършени на 18 февруари 1959 г. в кварталната градинка зад Окръжна болница. Високият 2,80 м белокаменен паметник, изграден върху постамент от тъмен, грубо одялан варовик, имал обща височина 5,20 м и представлявал впечатляваща гледка. От двете страни на постамент, изработени от същия варовик, две крила-парапети фланкирали площадката в полукръг, а върху него спокойно и уверено капитан Петко Войвода гледал надолу, прихванал с дясната си ръка дръжка на пищов, затъкнат в пояса. Облеклото му е онази капитанска униформа, с която водел четите си из Родопите, изработена в прецизни,

но добре стилизирани, едри форми. На лицевата част на пиедестала, върху плоча, обработена на бучарда, бил написан текст с главни бронзови букви: “Капитан Петко войвода 1844–1900”.

В архивите на дружеството са запазени покани за участие в откриването на паметника, отправени от варненските тракийци към тракийците в окръга, пръснати в над 20 села около Варна. Откриването на паметника насрочили за 14 юни 1959 г. и от отзивите в тогавашните вестници, и от кореспонденциите между тракийските дружества в цялата страна се разбира, че подготовката кипи в цяла България. С писмо №73/18.02.59 г. в точка 8 софийската централа на Съюза на тракийските културно-просветни дружества препоръчва “да се подсигурят от града и околностите най-малко около 500 мъже и жени, облечени в тракийски носии. 9. Да се влезе във връзка с военните власти и се поканят да вземат участие в тържествата, тъй като Петко войвода има военно звание “капитан” от руската и от първата българска армия след осво-

ОБЩОГРАДСКИ ТЪРЖЕСТВА И ОТКРИВАНЕ

На 14 юни в 9 ч. сутринта пред Тракийския дом на бул. “Сталин” №57 се събрали варненските тракийци и всички гости на празненството, сред които арх. Жечко Стоянов и Соловея Ленкова. Оттам шествието се отправило към градинката зад Окръжна болница, където военният духов оркестър вече изпълнявал възрожденски песни. В 10 ч. пред паметника се подредил Художественият ансамбъл “Тракийска песен”, а пред него актрисата Веса Ганчева изпълнила с патос стихове от Михаил Неволин. Ансамбълът изпял няколко тракийски песни, а генерал Стоянов – член на Централния съвет, изнесъл доклад за живота и делото на капитан Петко. Девойки, облечени в тракийски носии, поднесли на генерала табла с ножица, той срязал триколюрната лента, с което паметникът бил открит и отрупан с венци. Около паметника се извили дълги хора, които продължили на Червения площад, озвучен специално за случая.

На 13 юни 1959 г. през целия ден варненските тракийци посрещали и настанявали гости от цялата страна – заслужили тракийци, музиканти и танцови състави, военни и административни служители. В архивите на дружеството са оставили подписите си представители от 37 града от цяла България, които били настанени по хотелите в града и по роднини. Вечерта на Червения площад за гостите и гражданите на Варна бил прожектиран документален филм за капитан Петко, след това до късно свирила музика и се въртели хора.

бождението”. Централата разпратила също така и текстовете и нотите на песните, които да се пеят на откриването – “Ясен месец”, “Българе глава дигнали”, “Капитан Петко” и други.

Седем години по-късно, по инициатива на Дружеството, на гърба на постаментата била поставена мраморна плоча със следния текст: “Капитан Петко Войвода, род. в село Доган Хисар Дедеагачко, починал в гр. Варна. Легендарен войвода в Беломорска Тракия през турското робство. Сподвижник и близък другар на Гарибалди, участник в Критското въстание 1866 год. И Освободителната война 1877 год. и 1878 год. Последователен демократ и приятел на Руския народ”.

По случай 150-годишнината от рождението на легендарния тракийски войвода и капитан през 1981 г. Българската национална телевизия създаде сериен филм за капитан Петко, който накара цяла България да види красотата на този невероятен човешки и исторически образ. Сега може и да изглежда странно, но във вечерите, когато се

излъчваха отделните серии, животът замираще, следващият ден беше посветен на коментари,

а песента от филма за капитан Петко Войвода можеше да се чуе навсякъде.

През 1975 г. по настояване на Тракийското дружество, със специално разпореждане на Министерството на културата и под ръководството на арх. Чолаков, паметникът бил преместен на “по-видно и обществено значимо място”, тоест в градинката пред новия Тракийски дом, където се намира понастоящем. Промени в архитектурата на паметника не били направени, отпаднали единствено фланкиращите парапети, а бронзовият текст на лицевата страна бил заменен с плоча от врачански камък с орелефен текст “Петко войвода (капитан Петко Киряков)”. Паметникът на капитан Петко е един от най-обгрижваните, без това да зависи от политическата, администра-

